

До спеціалізованої вченої ради К 41.136.01

Міжнародного гуманітарного університету

В І Д Г У К

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Продиуса Костянтина Васильовича на тему: «Судівництво у справах неповнолітніх на Наддніпрянській Україні наприкінці ХІХ- на початку ХХ століття», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата наук) за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність обраної теми. Формування правового суспільства та інтеграція нашої країни до європейської спільноти неможливі без виваженої державної політики захисту прав дитини. Тому для України особливо актуальним є розвиток нового пріоритетного напрямку – ювенальної політики. Впродовж останніх років в Україні здійснено низку заходів, спрямованих на забезпечення прав і свобод дитини, серед яких: ратифікація міжнародно-правових актів щодо захисту прав дітей та приведення чинного законодавства України у відповідність до їх вимог; упровадження в життя національних і регіональних програм щодо покращання становища у сфері сім'ї та дитинства; посилення боротьби з окремими правопорушеннями в дитячому середовищі. Нова якість життя вимагає від юридичної науки вивчення практики, опрацювання науково обґрунтованих рекомендацій щодо розв'язання існуючих суперечностей в організаційному та правовому забезпеченні захисту прав дитини, запровадження такого механізму державного управління в зазначеній сфері, який би відповідав сучасним реаліям життя.

Автор слушно зазначає, що ситуація, що на цей момент склалася в Україні, потребує визнання державної ювенальної політики одним з пріоритетів у діяльності органів державної влади, вимагає консолідації зусиль держави, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства з метою забезпечення сталого розвитку дітей, дотримання міжнародних стандартів захисту прав дітей та охорони дитинства. Зокрема, невідкладними

видаються заходи, спрямовані на профілактику дитячої злочинності в Україні, убезпечення суспільства від негативних її проявів, ресоціалізацію та належний захист прав неповнолітніх правопорушників.

На сьогодні арсенал правових заходів, необхідних для вирішення цього завдання, є недостатнім, що в першу чергу пов'язано з незавершеністю формування в Україні ювенальної юстиції. Досвід ювенальної юстиції, яка на сьогодні існує у в більшості країн світу, демонструє ефективність цього підходу до поводження з дітьми у конфлікті з законом, що зумовило виникнення на пострадянському просторі державах, руху за її впровадження подібних інститутів в своїх державах.

Варто підтримати думку дисертанта відносно того, що ставлення суспільства до спеціалізованого судівництва для неповнолітніх в Україні залишається неоднозначним. Цей інститут має як своїх апологетів, так і противників, особливе занепокоєння яких викликає той факт, що за зразок при організації ювенальної юстиції нібито береться її західна модель, яка ними вважається такою, що протистоїть правовим та моральним цінностям українського суспільства.

Тому, як слушно зазначає Продіус К.В., актуальним є звернення до вітчизняного досвіду запровадження ювенальної юстиції в Україні, аналіз його переваг та недоліків, оцінка можливостей його застосування в сучасних умовах. У цьому відношенні найбільш продуктивним видається історичний досвід створення судівництва для неповнолітніх на Наддніпрянській Україні наприкінці XIX – на початку XX століття, коли відбувалися процеси, аналогічні тим, які ми можемо спостерігати сьогодні: зростання злочинності неповнолітніх та пошук нових ефективних заходів боротьби з нею.

Спроба дисертанта комплексно дослідити сутність судівництва у справах неповнолітніх на Наддніпрянській Україні наприкінці XIX- на початку XX століття, виходячи із сучасних умов розвитку держави і права, наполягання на

домінуванні принципу історизму у процесі розкриття предмету дослідження заслуговують на повагу і підтримку.

Проведене К.В. Продіусом дисертаційне дослідження дозволяє сформулювати уявлення не тільки про природу судівництва у справах неповнолітніх у зазначений період, але й виявити загальні тенденції та закономірності його розвитку, визначити оптимальні шляхи удосконалення.

Поряд із цим, обрана дисертантом тема, зроблені висновки та пропозиції є вельми актуальними для вітчизняної правової системи, бо, по-перше, дозволяють враховувати загальносвітові тенденції щодо судівництва у справах неповнолітніх, а по-друге, удосконалюють категорійний апарат юридичної науки.

У зв'язку з цим встановлення природи та сутності судівництва у справах неповнолітніх на Наддніпрянській Україні наприкінці ХІХ- на початку ХХ століття є одним із актуальних напрямів досліджень юридичної науки. Це питання має не лише теоретичне але й вагомим практичне значення.

Тема дисертації безпосередньо пов'язана з комплексною темою відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер – 0110U000671), «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016–2020 рр., та плану науково-дослідної роботи кафедри загальнотеоретичної юриспруденції «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України».

Результати дослідження К. В. Продіуса є затребуваними, як в аспекті модернізації та розвитку категоріального апарату загальнотеоретичної юриспруденції, так і з точки зору перспектив удосконалення організації та функціонування механізму сучасної держави.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. З огляду на теоретичні, емпіричні та нормативні джерела, які були опрацьовані дисертантом, можна стверджувати щодо наукової обґрунтованості положень, сформульованих у дисертації, які підтверджуються критичним аналізом наявних літературних джерел юридичного, історичного та соціологічного спрямувань з питань визначення сутності судівництва для неповнолітніх на Наддніпрянській Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття .

Дисертантом опрацьовано наукові праці (монографії, статті, підручники) зарубіжних та вітчизняних дослідників. Використовувалися матеріали (доповіді і повідомлення) наукових конференцій.

К.В. Продіус на належному рівні розкрив предмет дисертаційного дослідження. За структурою робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, є досить логічною і повністю відповідає цілям і завданням поставленим автором. В процесі дослідження дисертант використовував зарубіжну наукову літературу. Зазначені аспекти свідчать про всебічність та достовірність проведеного дослідження, яке становить значну цінність як для вітчизняної науки, так і для практичних дій, спрямованих на розвиток організації ефективного функціонування держави.

Всебічний загальнотеоретичний аналіз окремих положень, сприяли виробленню власного підходу до цілого ряду принципів питань. Саме це дало можливість К.В. Продіусу виявити сутність судівництва для неповнолітніх на Наддніпрянській Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття .

Належний ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено також використанням відповідних наукових методів.

В основу дослідження, яке носить історико–правовий характер, свідомо покладено принцип історизму та методи історико–правової науки, згідно з

якими розглядувані історико–правові явища, що становлять об’єкт дослідження, сприймаються як динамічні та пов’язані з іншими соціальними факторами та явищами, що складають загальноісторичний процес. Необхідною початковою ланкою та передумовою цього історико–правового дослідження став опис досліджуваних явищ та процесів, здійснюваний за допомогою описово–нарративного методу – організації мислення дослідника, що полягає у створенні якомога адекватнішого вербального образу досліджуваного об’єкту за допомогою визнаних у науці опорних термінопонять. Завдяки цьому методу відтворено картину формування судів для неповнолітніх на Наддніпрянщині, їх кадровий склад, конкретну діяльність.

Діалектичний метод наукового пізнання соціально–правових процесів і явищ дає змогу авторові розглядати їх у розвитку, виявити їх передумови та наслідки.

Метод системного аналізу дав можливість охарактеризувати: взаємозв’язки та взаємовплив соціальних факторів злочинності неповнолітніх у досліджуваній період; взаємодію громадськості та держави у справі протидії злочинності неповнолітніх; взаємодію судів для неповнолітніх та спеціальних установ для неповнолітніх тощо. Прийоми аналогії, реконструкції та моделювання було використано задля встановлення порядку формування суддівського корпусу, порядку роботи вітчизняних ювенальних судів та інших питань. Для розв’язання дослідницьких завдань автором був використаний і метод статистичного аналізу.

Формально–юридичний метод використано для виявлення сутності та змісту норм законодавства Російської імперії, правових актів органів місцевого самоврядування, якими визначалось судівництво у справах неповнолітніх.

У роботі дуже вдало застосовано біографічний метод, який дав можливість представити історико–правову картину формування судівництва у справах неповнолітніх на Наддніпрянщині, показати його «обличчя», і тим самим віддати належну шану піонерам ювенальної юстиції в Україні

Висновки, зроблені у дисертації, є значним внеском до історії держави і права сучасної України.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає у тому, що представлена дисертація є одним з перших історико–правових досліджень щодо становлення судівництва у справах неповнолітніх на Наддніпрянській Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. У результаті здійсненого дослідження сформульовано низку положень, висновків та пропозицій, які мають наукову новизну.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи та джерела дослідження» складається з двох підрозділів, в яких проаналізовано стан наукової розробки теми, викладено методологічні засади роботи та охарактеризовано джерела дослідження.

Цікавою, з наукової точки зору, є позиція автора, згідно із якою він вважає, що піднесення наукового інтересу до історії вітчизняного та зарубіжного досвіду становлення системи спеціалізованого судочинства у справах неповнолітніх відбувається у 90–х рр. XX ст. і триває до сьогодні. Зростання рівня дитячої злочинності і пошук способів боротьби з нею, з однієї сторони, та реформа судової системи у пострадянських державах, яка супроводжувалась спробами організації судів для неповнолітніх, з іншої, дала поштовх дослідженням, присвячених витокам та шляхам розвитку ювенальної юстиції. (с. 18 дисертації).

Розділ 2 «Соціальні та доктринальні передумови формування судівництва щодо неповнолітніх на Наддніпрянській Україні» складається з трьох підрозділів, в яких охарактеризовано феномен злочинності неповнолітніх на Наддніпрянській Україні, сприйняття та застосування зарубіжного досвіду для боротьби з нею та участь української громадськості у протидії правопорушенням неповнолітніх.

Заслуговують на увагу висновки дисертанта що одним з головних факторів, що зумовлює появу та розвиток державно–правового інституту є

масштабність явища, складність проблеми, що постає перед суспільством та державою, інакше кажучи, соціального виклику. Як правило, до тих пір поки певне явище не набуває значного розмаху і не починає серйозно впливати на характер суспільних відносин, життя широких верств населення, воно не потрапляє в поле зору влади, яка, в свою чергу, не поспішає створювати належні механізми регулювання нових відносин, зважаючи на те, що це потребує значних фінансових, організаційних та інтелектуальних зусиль. (с. 34 дисертації).

Слід відзначити обґрунтовані автором положення, що у сучасний період історії, який, подібно до досліджуваного періоду теж є для України перехідним, криміногенні фактори щодо неповнолітніх теж є подібними: зубожіння широких верств населення, різка соціальна диференціація, розширення меж «соціального дна», скорочення рівня зайнятості, криза суспільної свідомості, яка породжує аномію, негативно позначається на правосвідомості населення, трансформація соціальних інститутів, що супроводжується ослабленням інститутів виховання, соціалізації, розпадом старої системи роботи з неповнолітніми. (с. 53 дисертації).

Аналіз реформ та законодавства, дозволив К. В. Продіусу встановити, що взаємодія громадськості та держави у протидії ювенальній делінквентності протягом другої половини ХІХ – початку ХХ століття ґрунтувалась на централізованому та децентралізованому правовому регулюванні, у розробленні якого громадські діячі виступали як ініціатори та автори проектів нормативно-правових актів, у подальшому затверджуваних центральною владою. (с. 78 дисертації).

Розділ 3 «Становлення судів для неповнолітніх на Наддніпрянській Україні» складається з трьох підрозділів, в яких описано формування, структуру та юрисдикцію судів для неповнолітніх, процедурні особливості їх діяльності та практика застосування заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх.

Автор вдало зазначає, що відсутність єдиної нормативно-правової бази діяльності ювенальних судів мало наслідком багатоваріантність підходів при визначенні таких ключових питань, як-от: порядок формування штату піклувальників, їх чисельність, вимоги до кандидатів на посаду, підстави та порядок звільнення їх від виконання обов'язків (с.103 дисертації).

Особливо слід відзначити уперше сформульоване К.В. Продіусом твердження про те, що інститут піклувальників при судах для неповнолітніх забезпечував реалізацію виховної функції цього суду, надавав можливість контролювати дії неповнолітнього правопорушника не тільки на стадії винесення вироку, але й під час реабілітаційного періоду. Водночас, проблеми кадрового та матеріального характеру, не дозволяли в повній мірі використовувати той потенціал, який був закладений у означеному інституті. (с.123 дисертації).

Дисертант вперше розглянув практику застосування ювенальними судами покарань та виховних заходів щодо неповнолітніх та визначив основні мотиви, якими керувалися судді при виборі міри реагування на правопорушення неповнолітніх, зокрема, довів, що пріоритетного значення у судах для неповнолітніх набули заходи виховного характеру, однак застосування їх було ускладнено через недосконалість російського законодавства або відсутність необхідних фінансових та людських ресурсів для організації виховної роботи з неповнолітніми правопорушниками. (с. 129-133 дисертації).

Загальний огляд роботи свідчить про те, що з поставленими завданнями К. В. Продіус впорався успішно, продемонстрував глибоку обізнаність з досліджуваних питань, має власну точку зору з дискусійних проблем, що підвищує цінність проведеного дослідження.

Завершується дисертаційне дослідження висновками, які в узагальненому вигляді відображають основний зміст роботи.

Практична значимість дисертаційного дослідження. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в

дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані:

у галузі науково–дослідної діяльності – для проведення подальших досліджень історії ювенального суду та судочинства;

у правотворчості – практичні рекомендації, які містяться у висновках дисертаційної роботи, можуть бути використані при проведенні реформування судової системи України та організації діяльності органів ювенальної юстиції;

у навчальному процесі – положення та висновки дисертації можливо використати при підготовці навчально–методичної літератури, лекцій та проведенні семінарських занять з історії держави і права України, загальної історії держави і права, конституційного права України та спецкурсу з «Ювенального права».

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у шести наукових статтях, опублікованих у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань, одній статті – у зарубіжному періодичному науковому виданні та чотирьох публікаціях апробаційного характеру.

Автореферат відповідає змісту дисертації, достатньою мірою розкриває її основні положення та відповідає нормативним вимогам МОН України.

Зауваження щодо змісту дисертації. В цілому високо оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, слід відмітити низку зауважень та дискусійних положень:

зауваження:

На с.35 дисертації автор вбачає, що процеси індустріалізації та урбанізації несли з собою не тільки позитивні зміни у житті суспільства, адже породжувалась безліч негативних явищ, які дисертант і характеризує. В цьому контексті і виникає дискусійне питання – чи можливо говорити про те, що позиція держави щодо протидії злочинності неповнолітніх була однозначною в різні історичні періоди?

питання щодо змісту дисертації:

1. На с. 54 дисертант говорить про те, що проблема акультурації у вітчизняній юридичній науці відбувається в основному на теоретичному рівні. І думка автора в роботі базується на таких видах акультурації, як владна і доктринальна. Виникає питання чому за межами розгляду залишився такий вид акультурації як договірна правова акультурація? Чи можна говорити про перспективи її існування в межах вітчизняного та зарубіжного досвіду ювенальної юстиції в Україні ?

2. Автор дослідження на с.75 говорить про те, що нормативно-правовою основою створення судів для неповнолітніх стали судові статути 1864 року і вони є, передусім, нормативним блоком, який стосувався організації та компетенції мирових судів. При цьому поза увагою дослідника недостатньо уваги приділено процедурі розгляду справи в мировому суді за Статутом, оскільки його завданням було не карати, а виправляти підлітків.

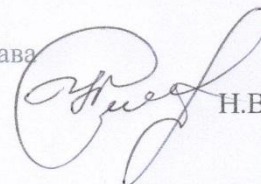
3. На с.155 К.В. Продіус зазначає , що початок ХХ століття не вніс кардинальних змін у державну політику по забезпеченню потреб ювенальної юстиції на теренах Наддніпрянщини. Хотілося б почути думку автора дослідження відносно цього ствердження.

Проте зазначені питання та зауваження не впливають на загалом позитивну оцінку опонованої роботи. Дисертація носить завершений характер, встановлена мета дослідження розкрита у достатньому обсязі, основні положення дисертаційної роботи отримали необхідне наукове обґрунтування.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України. Дисертація Продіуса Костянтина Васильовича на тему: «Судівництво у справах неповнолітніх на Наддніпрянській Україні наприкінці ХІХ- на початку ХХ століття» відповідає вимогам п. п. 9, 11-13 та 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., та Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р., зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03.02.2017 р., за №155/30023, а

її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії (кандидата наук) за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Міжнародного гуманітарного університету

Н.В.Атаманова

11.12.2017р.

Гірише гуч, Атаманова: Н.В.
но в гуче
писи

А. Крушевський